

HINDU KUSH

KALASHAFOLKET I HINDU KUSH

*Indsamlet 1995 af Mytte Fentz.
Etableret 1997/98.*

Seneste opdatering: August 2017

Hent den aktuelle tekstsamling på: unescosamlingerne.dk

Introduktionsoversigt	2
Lærervejledning	4
Tema A: Generelt og specifikt	6
Tema B: Mandens dagligdag	12
Tema C: Kvindens dagligdag	14
Tema D: Indvielsesriter for børn	16
Tema E: Dragt og personligt udstyr	18
Litteraturliste	19

Introduktionsoversigt

Hindu Kush samlingen er indsamlet blandt en minoritetsgruppe - Kalashafolket i Chitral i Nord Pakistan. Samlingen viser eksempler på Kalasha-samfundets materielle kultur, med udgangspunkt i den dagligdag som Kalashafolket lever. Generelt indgår samlingens genstande i det daglige produktionsliv, som det udfoldes blandt agerbrugere i tre dale i Hindu Kush-området. Endvidere er der lagt vægt på at vise genstande knyttet til Kalashaernes religiøse liv. Samlingen har et righoldigt billedmateriale, både som fotoplancher og som dias, samt et udførligt tekstmateriale.

Genstande, billedserie og fotostater er fordelt på følgende temagrupper:

A: Kalasha-folket, generelt og specifikt: Hele billedserien (foto ligger på CD og tilhørende billedtekster findes i lånermappen under samme faneblad) og alle fotostaterne i samlingen (der ligger i UNESCO kasserne: HK.130 - HK.154).

- Historie og politik
- Beboelsesform
- Ejerforhold til jorden
- Det religiøse
- Sproget
- Den sociale struktur
- Pakistan, politik og minoritetsproblematik

B: Mandens dagligdag: Billedserie nr. 20-40. Se også samlingens fotostater.

- Geden og agerbrug
- Gedehold og sæterdrift
- Produktion af smør og ost

C: Kvindens dagligdag: Billedserie nr. 41-62. Se også samlingens fotostater.

- Boligen og familiens ernæring
- Brødbagning
- Møllen
- Agerbrug
- Overrisling

D: Barnets dagligdag: Billedserie nr. 63-72. Se også samlingens fotostater.

- Leg
- Skolegang
- Indvielsesriter

E: Dragt og personligt udstyr: Billedserie nr. 3, 4, 8, 12, 15, 21, 22, 30, 40, 41, 44-46, 51, 58, 59, 60, 64, 65, 72. Se også samlingens fotostater.

- Kvinden
- Manden
- Barnet

Genstandene er indsamlet af Mytte Fentz under feltarbejde i Hindu Kush i 1992 samt efterfølgende ophold i 1994 og 1995.

En mindre del af de medfølgende fotos er optaget af Mytte Fentz. Størsteparten af fotomaterialet er optaget af fotograf Torben Stroyer.

Copyright: Mytte Fentz & Torben Stroyer

Mytte Fentz, cand.mag. Institut for Ethnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet, Moesgård. Sommeren 1997

Lærervejledning

Kalasha-samlingen repræsenterer ikke een bestemt lokalitet i Hindu Kush, men forskellige landsbysamfund spredt rundt i de tre Kalasha-dale, Rombur, Bomburet og Birir. De praktiske omstændigheder omkring mine ophold i Kalasha-dalene har, naturligt nok, været afgørende for, hvor genstandene er indsamlet. Nogle genstande blev indsamlet under længerevarende ophold i 1992 og 1994, men hovedparten blev dog indsamlet i 1995.

Førhen blev især alle former for husholdningsudstyr fremstillet lokalt af træ eller byttehandlet med de flygtede østafghanere, som i slutningen af forrige århundrede slog sig ned i grænsebyerne Kunist og Bromuthal. Man betjente sig også af alle størrelser af lerkar, som omrejsende pottemagere fra områder nord for Chitral kom for at fremstille lokalt. Efter passende produktion af lerkar i dalene drog pottemagerne atter hjem forsynet med korn som modydelse og betaling for indsatsen.

I dag købes det allermeste udstyr i Bazaren i Chitral. Eller rejsende muslimske handlende faldbyder deres varer i Kalasha-dalene. I sig selv fortæller alle disse pakistansk-, indisk- eller kinesisk-fremstillede varer jo også i hvilket omfang selv uhyre afsides liggende egne har kontakt med den store ydre verden.

Det er tilstræbt at samlingen indeholder såvel brugte som nye genstande, idet begge grupper rummer informationer om samfundet. Slidmærker og nænsomme reparationer samt tilføjede dekorationer er alle tegn, som øger informationen om den enkelte genstand og det samfund, der anvender den. De nyindkøbte genstande produceres af nogen et eller andet sted nært eller fjernt og giver således automatisk information om produktion, kontakter og handel.

Den allerbedste kombination for børnenes mulighed for at indleve sig i og for at forstå den fremmede kultur er konfrontationen med og berøringen af de konkrete materielle genstande, det visuelle indtryk i form af et medfølgende righoldigt billedmateriale samt at lytte til det lokale sprog og den lokale musik, alt sammen suppleret med lærerens informationer.

De såkaldte 'turistgenstande' der er repræsenteret i samlingen er forskellige genstande, som nok er udformet som de lokalt anvendte, men bevidst fremstillet som det rene junk som turisterne herefter lykkeligt opkøber. Kalasha-kvinderne forsøger at slå lidt mønt af de eendagsturister, der kører op og ned igennem dalene, ved især at faldbyde discount-udgaver af det farvestrålende og kauri-dekorerede hovedtøj. Men de har ikke en egentlig organiseret produktion. Den egentlige turistindtjening, baseret på den farverige og eksotiske Kalasha-kultur, udfolder sig i hovedbyen Chitral. Her i den lokale bazar handler Chitrali-muslimer med store mængder af såkaldte 'Kalasha'-kvindehovedtøjer, fremstillet af Chitrali-kvinder. Inde i dalene er den bedste turistsouvenir for de indstormende punjabi-mænd iført solbriller, læderjakker og cowboybukser, fotos af de kønne, utilslørede Kalasha-kvinder. Hyppigt er de så pågående at tumulter opstår imellem Kalasha-mænd og punjabi's.

Den ledende tråd i samlingen er enkelheden, som ikke alene gælder den materielle kultur, men også omfatter den daglige livsform hos Kalasha-folket.

Samlingens fem forskellige temaer er en konstrueret opdeling af Kalasha-folkets daglige virkelighed, hvor det langt mere drejer sig om overlevelse med aktiviteter, der glider ind og ud imellem hinanden. Samlingens opdeling i dagligdags temaer er ganske enkelt et pragmatisk forsøg på at belyse den kompleksitet, som Kalasha-kulturen alligevel udgør.

Generelt indgår de forskellige genstande i det daglige produktionsliv, som dels udfolder sig som agerbrug i de tre dale, passet af kvinderne, dels på sæteren, hvor mange af landsbyens mænd opholder sig med deres gedeflokke fra medio juni til medio oktober.

Mere specifikt ville genstande knyttet til Kalashaernes religiøse liv helt naturligt indgå i en sådan samling. Da der i de religiøse ritualer imidlertid anvendes vigtige - og flygtige - emner som geden, mælken, osten, brødet og ilden, kan disse handlinger foran helligdommen kun skildres ved hjælp af et billedmateriale.

Genstandene her i kasserne er eksempler på Kalasha-samfundets materielle kultur, idet de alle har tilknytning til den dagligdag, som Kalasha-folket lever. Men alligevel kan de på ingen måde rumme alle informationer om den mangfoldighed, som Kalasha-folkets dagligdag er.

Samlingen skal forstås som et eksempel på Kalasha-samfundets materielle kultur, og repræsenterer således en mikroudgave af dette komplekse samfund. Men uanset, hvor klogt og samvittighedsfuldt vi som etnografer udfører vor indsamling, så vil resultatet altid få et personligt præg og dermed ikke nødvendigvis repræsentere den endelige sandhed om dette samfund.

Tema A: Generelt og specifikt

Historie og politik

Hindu Kush-bjergene, på grænsen mellem Afghanistan og Pakistan, er Himalaya-massivets sydvestlige udløber. Her i dette uvejsomme terræn, i bjergstaten Chitral, bor Kalasha-folket, de sorte Kafirer eller Kalash-Kafirerne. Navnet Kafirer er muslimernes betegnelse for vantro eller hedninge. Betegnelsen sort referer muligvis til den sorte klædedragt Kalasha-kvinderne bærer.

I forrige århundrede udgjorde dette område, sammen med det østlige Afghanistan, det forjættede Kafiristan, beboet af Kafirerne, et indoeuropæisk folk, som fængslede Kipling i en sådan grad, at han lod sin roman 'The man who would be King' foregå her. Kort efter Kipling havde skrevet sin bog, i slutningen af forrige århundrede, tvang Emiren af Kabul Kafiristanerne til at antage Islam.

Det antages, at Kafirernes forfædre indvandrede hertil fra områder nær Kaukasus omkring 2000 f.v.t. Det faktum, at Alexander den Store (336 - 323 f.v.t.) og hans soldater siden trængte ind i disse områder, skabte den myte, at ikke alene Kafirerne men også folk fra Pamir, Gilgit og Hunza nedstammede fra grækerne.

I Vesten var viden om Kafirerne i lang tid sporadisk, men englænderen Sir George Robertson rejste i slutningen af forrige århundrede som politisk agent og læge gennem disse vanskeligt farbare områder og udforskede samtidigt Kafirernes kultur. Robertsons imponerende indsamling af viden foregik inden Kafiristans endeligt og resulterede i den enestående bog 'The Kafirs of the Hindu-Kush'.

Den afghanske herskers grusomme fremfærd blev skæbnesvanger for Kafiristan og betød en delvis opløsning af traditionelle livsformer. En mindre gruppe Kafirer undslap emirens invasion og søgte tilflugt på østsiden af den såkaldte Durand-Linie - et resultat af den britisk-afghanske grænsedragningss aftale i 1893.

Det oprindelige Kafiristan, der som nævnt på arabisk betyder "De vantros Land", blev omdøbt til Nuristan, Lysets Land. De undslupne Kafirer, som søgte tilflugt på østsiden af den afghansk-indiske grænse, slog sig ned i de to landsbyer Kunist og Brumotal.

Mehtaren af Chitral herskede her på østsiden af grænsen, og Kalasha-folket i dalene sydvest for Chitral levede nu i et feudalt afhængighedsforhold til Mehtaren, til hvem de skulle svare afgift i form af arbejdsydelser, afgrøde eller geder.

I 1947 blev Mehtarens fyrstedømme en del af forbundsrepublikken Pakistan. Kalasha-folket, der tæller omkring 3.500 i alt, er i dag en minoritet i forbundsrepublikken Pakistan i den del af landet, der kaldes North West Frontier Province.

Beboelsesform

De stejle og golde klippesider, som indrammer de flodgennemstrømmede dale, er området, hvor de traditionelle landsbyer er anlagt. Husene, omkring 20-30 i en

landsby, er nærmest arkitektoniske mesterværker, idet de klamrer sig til bjergskråningerne, så de ikke optager den sparsomme agerjord i dalbunden. Husene ligger tæt sammenbygget eller stablet ovenpå hinanden, således at det flade tag danner terrasse for det ovenfor liggende. Også bygningskonstruktionen er veltilpasset så husene kan modstå de hyppige småjordskælv der forekommer i disse bjergområder. Husenes røgsværtede og solblegede flader - her og der smukt udskåret - står imod bjergskråningerne som gigantiske skulpturer af stor skønhed.

Ejerforhold til jorden

Siden 1960'erne er Kalasha-folket blevet drastisk forarmet. Det viser dels oplysninger fra demografiske tal, dels underretninger om at for blot få generationer siden blev der ofret op til 100 geder ved prestigefester. Nok ofres der stadig geder ved de rituelle fester, men det er ikke de mængder som førhen. Det er der ganske enkelt slet ikke råd til i dag! I dag ejer en gennemsnitsfamilie, en såkaldt udvidet familie på omkring 20 medlemmer, sjældent mere end fem acres, d.v.s 2-3 hektar land samt 20-30 geder.

Flere faktorer kan give noget af forklaringen på disse ydmyge forhold: Kalasha-folkets arveregler, hvor alle sønner deler ligeligt, er een grund, som har skabt forarming, idet flere familier skal deles om stadig mindre jordlodder. Arvesystemet vil fortsat fragmentere tilliggendet med det resultat, at de fleste familier har 4 eller 5 marker, som sjældent er mere end 2 acres hver. En anden faktor er Hindu Kush dalenes topografi med snæver bund og stejle bjergvægge, hvilket ikke giver store muligheder for at inddrage nyt dyrkningsareal. En kraftig udbygning af eksisterende overrislingskanaler nær landsbyerne samt anlæggelse af terrassemarker, som de kendes både i nabolandet Nuristan imod vest og i det østligere liggende Hunza, ville dog skønsmæssigt, ifølge lokale kilder, kunne øge areal og produktion med op til 30%.

Endnu en truende faktor er den hurtighed, hvormed muslimske handelsfolk har formået at opkøbe eller overtage den lokale jord eller blot valnøddetræer - forstået sådan, at de fortsat står på rod - som betaling for økonomisk mellemværende mellem en lokal Kalasha-mand og en tilflyttet muslim.

Religion

Skønt Chitrals skiftende herskere var muslimer, viste de aldrig stor interesse for at omvende Kalasha-folket. I dag lever Kalash Kafirerne – de Vantro Kalash, som de omkringboende muslimer ynder at kalde denne minoritet – fortsat efter de ældgamle traditioner, som er uløseligt forbundet med deres religion.

Kalasha-folket er et af de få folk i disse egne, der endnu har modstået omvendelse til Islam. Deres religion kan relateres til en hinduistisk oldform, som havde sin oprindelse i områderne mellem Indien og Centralasien.

Kalasha-religionen, med flere guder og helligsteder, er tæt forbundet med dette bjergsamfunds indre struktur og dagligdag.

Rent og urent

Sæterdrift med geder, som mændene og drengene passer, anses for *onjesta*, religiøst rent, hvorimod agerbrug på kunstvandede marker i dalene, som kvinderne og de unge piger passer, er *praghata*, religiøst urent.

Både naturen og boligen har usynlige - men for Kalasha-folket kendte grænser - der adskiller rituelt rene områder fra urene. Mændene må ikke nærme sig områder, der er *praghata*, og de har således ingen adgang til *bashali'en*, kvindehuset, hvor kvinder opholder sig under menstruation og børnefødsler, beskyttet af deres gudinde *Dezalik*.

Modsat må kvinderne ikke vandre med til den øverste del af sæteren, som er *onjesta*. Ej heller må de komme nær helligstederne *Mahandeo dur* eller *Sajigor dur*, som ligger udenfor og ovenover landsbyen og kun må betrædes af mænd. I slægtshelligdommen *Jestakhan'en*, i landsbyens centrum, kommer alle familiemedlemmer.

Guder og gudsteder

Den isolerede livsform, som Kalasha-folket har i disse afsides liggende dale, reflekteres ganske tydeligt i deres religiøse liv. Udover at Kalasha tilbeder een overordnet gud, skaberen af alt, så har de forskellige lokale guder, som har stor betydning for deres daglige liv og som beskrives som individuelle personligheder hver med sin særlige form for styrke og svagheder, akkurat som mennesker.

Disse guder tilbedes i særlige huse eller lunde, ifølge lokal forklaring i sin tid udvalgt af guderne selv. Her markerer afmærkninger med udskårne bjælker præcist, hvor guden 'opholder' sig eller kommer til stede under ofringerne. For *Mahandeo's* vedkommende er helligstedet yderligere indrammet af fire stiliserede udskårne hestehoveder. I en udskåret bjælke kan der være en udhuling beregnet til ofringer som blod fra offerdyret eller mel, vin, druer og små stumper brød.

'Gudehuse' som *Mahandeo'en* eller *Sajigor dur* er religiøst bundet til det hellige og rituelt rene og er steder, hvor kvinder ikke må komme. Dagligdagen hos Kalasha er opdelt i helligt og profant. Alt der er sammenbundet med menneskets fødsel og død er urent eller *pragata*. Visse guder og feer er til gengæld rituelt rene og hellige eller *onjesta*.

Således er kvinden også del af den urene sfære *pragata*. Når hun menstruerer eller føder sit barn, opholder hun sig i *Bashali'en*, kvindehuset. Ligeledes må en kvinde heller ikke nærme sig geden, som er specielt værdsat, og alle gedestalde befinder sig derfor af praktiske grunde udenfor landsbyen. En mand, der har haft seksuel kontakt, må nødvendigvis rense sig inden han går ind i gedestalden. Andre restriktioner gælder bien, som også er hellig, så derfor må kvinder ikke spise honning.

En mand med seksuelle relationer, enten han er gift eller har kærester, kan ikke forrette en ofring. Hertil kræves en absolut 'jomfruelig' renhed, så derfor vil en sådan handling altid blive foretaget af en 'jomfrueligt' ren dreng. Han alene må malke geden eller slagte den under ceremonien.

Gudinden *Jestak*, som tilbedes i *Jestak-Han'en*, er til gengæld - frem for alt - beskytteren af familien og huset. Her kan alle komme: mænd, kvinder og børn. Sædvanligvis er det sådan, at hver klan, som tæller syv patrilineære slægter (d.v.s.

familier, hvor ejendom, titler m.v. arves gennem faderens slægt), har deres eget klanhus eller Jestak-Han. Dette klanhus ligger centralt i landsbyen og adskiller sig fra de øvrige huse ved de udskårne stolper ved indgangsdøren samt de udskårne søjler inde i huset, som støtter det flade loft, der er forsynet med en centralt placeret åbning, konstrueret over forskudte kvadrater, hvor røgen fra det åbne bål kan slippe ud. Det er de forskellige ceremonier, som vedrører klanens liv, der foregår her. De nyfødte babyer præsenteres her, giftermål fejres her, og den afdøde slægtning ligger på lit de parade her.

Sprog

Kalasha-folkets sprog tilhører en indoeuropæisk sprogstamme. De taler Kalashamun, et dardisk sprog, som ligger tættere på oldindisk end de indiske nutidssprog.

Den sociale struktur

Vor forståelsesramme bør ikke ukritisk lægges ned over Kalasha-folkets måde at forstå dagligdagen på. Og skønt Kalasha ikke har et skriftsprog, er de ikke af den grund historieløse. Man skal kunne huske sin slægts mundtligt bårne historietradition. For dem har det været en lang tradition at fortælle, som de gør.

I et skriftløst samfund som Kalasha er Kasi'en, traditionsvogteren, en særdeles vigtig person. Han holder styr på de religiøse ritualer, og alle vigtige spørgsmål, der angår samfundet, som slægtskabsrelationer, giftermål, ejerforhold, sæterens arealer, prestige og fester. Han er også mester i at erindre de legender, som beretter om Kalasha-folkets historie og kulturelle arv.

Samfundet har love, som skal følges, skønt de er uskrevne, og samfundet har normer, som tillader folk at have forventninger til andres adfærd. Imødekommes disse uskrevne love og normer ikke, afgøres stridighederne af et råd af ældre mænd.

Ku-shun'ener den mindste enhed af Kalasha klan strukturen. En ku-shun er en patri-lokal, patrilineær udvidet familie – d.v.s. at man bor hos faderens slægt og ejendom og rettigheder arves gennem faderens linie.

Samfundsstrukturen fordrer at ku-shun'en producerer mere end den i sig selv subsistentielt behøver. Dette behov for ekstra overskud af føde hænger sammen med de rituelle fester, der holdes i årets løb. Andre familier indenfor den samme klan forventes at dele udgifter til disse rituelle ceremonier, og en familie eller klan, som holder igen med udgifter til disse ceremonier, vil miste prestige i det øvrige samfunds øjne.

Giftermål er strengt exogame – d.v.s. man gifter sig ud af sin slægt. Giftermål må ikke indgås blandt personer, der kan relateres i op til syv slægtsled bagud i tiden. Man må altså ikke gifte sig med andre efterkommere af ens tip-tip-tip-tip oldefar. Derfor giftes kvinden hyppigt ud af landsbyen, mens manden er patrilokal og bliver boende med sin fars slægt. Derfor henter han hyppigt sin kommende hustru fra en anden landsby.

De islamiske regler er ganske anderledes lempelige: for mandens vedkommende foretrækkes fars-søsters-datter. For en Kalasha ville sådan et valg være at gifte sig

ind i sin egen fars slægtslinje og automatisk medføre udelukkelse af lokalsamfundet og et fald på rangstigen til den laveste status: bai-ra.

Pakistans politiske situation

Pakistan er en relativt ny statsdannelse. Landet opstod i 1947, da Indien fik sin uafhængighed af Storbritannien. Dette udløste at de muslimsk dominerede områder i det vestlige og østlige Indien valgte at frigøre sig fra det hinduistiske hovedland. Det skete dog ikke uden voldsomme stridigheder, en stridighed der for den nordlige provins Kashmirs vedkommende endnu ikke har fundet sin løsning. I 1971 rev den østlige del af Pakistan sig løs under navnet Bangladesh.

Pakistans selvstændige historie har frembragt utrolig megen vold. Statens fader Ali Jinnah døde allerede 1948, og hans efterfølger blev myrdet. I 1956 fik landet endelig en forfatning, men i 1958 tog militæret magten under Ayub Khan, som imidlertid måtte vige pladsen for Yahya Khan, da hans demokratiske tanker ikke huede officerskorpset. En organiseret opposition vandt et valg i 1970 under Zulfikar Ali Bhutto, som indførte en moderat socialisme.

Imidlertid blev hans europæiske prægede samfundssyn angrebet af en stigende islamisk fundamentalisme. Trods dette vandt Bhutto en formidabel valgsejr i 1977. Naturligvis påstod oppositionen, at det skyldtes valgsvindel, og der opstod udbredte optøjer, hvorefter hæren igen greb ind under Zia ul-Haq.

Zia ul-Haq fik Bhutto henrettet for påstået meddelagtighed i et politisk mord og tilgodeså fundamentalisterne ved at indføre den islamiske sharia-lov. I 1988 omkom Zia ul-Haq ved et - formentlig reelt flystyrt - og ved det efterfølgende valg vandt Bhuttos datter Benazir Bhutto's parti PPP Pakistan People's Party. Allerede i 1990 blev hun dog afsat af præsidenten på korrupsionsanklager. Dernæst vandt den islamisk-demokratiske alliance under Nawaz Sharif, men også han blev afsat på grund af korrupsion allerede i 1993. Et nyt valg gav atter magten til Benazir Bhutto, mindretals-uro blussede op i Sindh og Punjab-provinserne, hendes bror bliver myrdet - og i 1996 måtte hun for anden gang se sig afsat af præsidenten på grund af korrupsionsanklager mod bl.a. hendes mand, som samtidig er under anklage for at have myrdet svogeren! Ved det seneste valg vandt PML Pakistans muslimske Liga under Nawaz Sharif igen.

I de senere år har Pakistan igen været i verdens centrum i forbindelse med den vestlige alliance's kamp mod Taliban. Det vil dog være for komplekst at redegøre for den aktuelle situation her. Derfor vil vi opfordre brugerne til selv at opsøge aktuelle kilder til den nyeste historie.

I følge Pakistans forfatning er Kalasha-folket beskyttet som minoritet, hvilket blandt andet indebærer respekt for og beskyttelse af minoritetens religion. Men i praksis ignorerer staten de fleste af sine menneskerettigheds-forpligtigelser i denne retning. "Pakistan has been found guilty of gross neglect of its duty to safeguard the rights of minorities and of being instrumental in ghettoising minority communities and herding them into a siege mentality" (Herals Election 1990).

Alt i alt kan man sige, at Pakistans politiske liv er præget af en række modsatrettede kræfter: Islamisk fundamentalisme kontra en mere verdslig, vestlig påvirket og

præget indstilling. Konflikt mellem sunnitiske og shiitiske fundamentalister. Regionale modsætninger - som for eksempel urdu-talende indiske muslimers kamp for lokalt selvstyre omkring hovedbyen Karachi, eller mellem centralregeringen og de traditionelt selvrådende stammer i Baluchistan og Pathanerne i North West Frontier Province. Dertil kommer manglen på demokratiske traditioner samt den allesteds florerende korrupsion og nepotisme.

Tema B: Mandens dagligdag

Agerjord og gedehold

Hvert forår gøder mændene de stenfyldte og magre agre med den staldgødning, der har hobet sig op i gedestaldene i løbet af vinteren. Den hakkes løs og fyldes i store pileflettede kurve og bæres møjsommeligt ud på marklodderne, hvor hver kurvfuld efterlades i en lille bunke indtil disse bunker håndspredes ud over arealerne. Dernæst pløjes markerne med stude forspændt en såkaldt ard, en plovtipe, som vi her i Danmark anvendte i tidlig middelalder. "Harvning" af marken foregår med en stor gren skåret af stenegen, som en mand slæber efter sig over marken for at udglatte de store jordknolde. Til sidst tilsås marken enten med hvede, byg, majs eller bønner. Inden kvinderne overtager pasningen af den fremspirende afgrøde, har mændene også uddybet det netværk af overrislingskanaler, som altid trækkes henover marklodderne, og som tages i brug, ved tilkobling fra større vandingskanaler i løbet af juni måned, når solen truer med at udtørre alt.

Medens kvinderne passer markerne og overrislingen, så er det mændene, der tager vare på gedeflokkene. I den kolde periode fra november til slutningen af maj holdes gederne enten på stalde, som ligger oven over landsbybebyggelsen, eller gederne græsser på landsbyens overdrevarsarealer, som ejes af alle fra landsbyen. I slutningen af maj vandrer mænd og drenge til sæters med deres gedeflokke for at søge friske græsningsarealer i de højereliggende Hindu Kush bjerge. En familie kan eje fra 10 til 200 geder, som ledes sammen med geder fra andre familier til kæmpeflokke på 3-400 dyr. Det er græsningsarealer i omkring 3.600 m.o.h. der opsøges tidligt i sæsonen for senere, når disse arealer er afgravidet, at opsøge arealer i op til 4.500 m.o.h. ganske tæt på den afghanske grænse.

Fremstilling af smør

Smør fremstilles både på sæteren - medens geder og mænd opholder sig dér i de mange sommer- og efterårsmåneder, samt i mindre grad nede i dalen. Det er et hårdt arbejde at kærne smør, så det er husfaderen eller en af de ældre sønner, der tager sig af det. Udstyret til denne proces er ganske enkelt et tæt gedeskind. Når det slagtede gedekid afpelses, bliver skindet vrangvendt. Det fyldes natten over med en blanding af vand og aske. Næste dag retvendes skindet, og hårene kan så fjernes med hånden. Skindet blæses op, tørrer og er derefter klar til brug.

Den nymalkede gedemælk tilsættes tykmælk for at gøre den sur til den følgende morgen. Den klumpede og sure gedemælk fyldes så på skindet - og måske tilsættes lidt vand - ved hjælp af en tragt. Til sidst pustes skindet op og surres derefter tæt sammen. Herefter starter en langsommelig og hård proces: En siddende person vipper nu den oppustede og fyldte gedebælg rytmisk over knæene, indtil smørret dannes. Når kærnemælken, lassi'en, har udskilt sig fra smørret, hældes den fra til osteproduktion.

Ostefremstilling på sæteren

Det er især under de mange måneders ophold på sæteren, at mændene fremstiller store mængder ost af den gedemælk, de dagligt malter fra gederne.

Kærnemælken som dannes ved smørkærningen, hældes over i en beholder af aluminium som sættes over ilden. Opvarmningen får kaseinen eller proteinen til at udskille sig fra vollen. Med store øser bringes ostemassen nu over i en si, som er foret med enebærkviste, der holder urenheder tilbage, men også har rituel eller magisk indvirkning på osteproduktionen.

Ostemassen hældes i forme og tørrer i solen, idet fugtighedsprocenten igennem dagen falder helt ned på mindre end 10%. Ostene hærdes enten i en form tildannet af skiferstykker eller i beholdere, der førhen var smukt udskåret af træ. Hvor alle husholdningsbeholdere førhen var fremstillet af træ og hyppigt smukt udskåret med forskellige symboler, så er de i dag af aluminium og købt i bazaren i Chitral. Hertil fragtes de enten sydfra fra Peshawar over Lowari Passet eller fra Afghanistan i vest. Ostene saltes ikke, da bjergsalt opfattes som urent. Salt brydes ikke i Kalasha-samfundet, men hentes udefra, idet det importeres til Chitral fra Badakhstan. I forhold til Kalasha-kosmologi opfattes "ikke Kalasha-emner" konsekvent som urene, så derfor bringes saltet ganske enkelt ikke op på sæteren, som ikke alene er mere rituelt ren end dalene, men også er det område, hvor "feerne" ifølge myterne holder til.

Tema C: Kvindens dagligdag

Det er kvinderne, der passer de små jordlodder i dalbunden, hvor der dyrkes hvede, byg og majs samt bønner og rodfrugter, ligesom ernæringen også er afhængig af frugter, bær og valnødder. Alt tørres i solen efter modningen og staves derefter i forråd til vinteren enten i husets kælder eller i *pasthet*, det fritstående forrådshus. Et net af større og mindre vandingskanaler gennemskærer landskabet. De forsynes alle fra den altid vandrige flod, - ikke direkte, men fra stikkanaler placeret mange kilometer derfra, oppe i bjergene mod nordvest. Dette veludbyggede overrislingssystem fungerer gennem den lange og tørre sommer og sikrer dermed afgrøden.

Kvinden er evigt igang med sine mange gøremål. Hun står op med solen, fejrer jordgulvet med riskosten og tænder op i det åbne ildsted for at tilberede morgenmaden til resten af familien. Der skal koges vand til te og æltes dej til brød til bagning. Efter morgenmaden vil nogle kvinder gå i marken for at luge ukrudt i den kornkultur som mændene har udsået. Det velvoksne ukrudt samles bagefter sammen i kvindekurven og transporteres hen til kreaturstalden. Andre kvinder vil passe overrislingen af marken, som er så nødvendig, da det næsten ikke regner fra midten af maj måned frem til oktober.

Mølleaktivitet og brødbagning

Brød bagt af bygmel, hvedemel eller majsmel er hovedernæringskilden for Kalasha. Da en familie oftest tæller omkring 15 til 20 medlemmer, skal der daglig bruges store mængder mel til at bage forskellige typer brød. Og det er familiens kvinder, som tager sig af denne aktivitet. Kvinderne henter kornet frem fra kælderen eller forrådshuset, renser det for rester af avner, småsten og måske mider og hældes så kornet i en gedeskindssæk eller en flettet kurv og vandrer ned til møllen. I bunden af hver af de tre Kalashadale løber en stor vandrige flod, og det er ved sidegrene fra denne flod at vandmøllerne er bygget, idet møllen jo bygges dér, hvor vandet befinder sig. De fleste vandmøller ligger derfor hyppigt lavere end landsbyen.

Med den store søgning til og aktivitet omkring vandmøllen bliver den helt naturligt et socialt samlingssted, ikke blot for de kvinder, der skal male mel, men også for deres mindre og større børn. Undertiden slår nogle mænd sig også ned for at deltage i den livlige lokale sladder, der dyrkes her. Møllekanalen er samtidigt et yndet sted for tøjvask, eller ventetiden går med at justere perlebroderier eller reparere huller i familiens tøj.

Møllens justering af det mekaniske skal være i orden, og det er ejeren af møllen, som skal sikre, at det vandrette møllehjul er i balance, og at de to møllesten er velholdte. Dette er en nødvendighed for at det mel, der males, opnår den rette finhedsgrad. Jævnligt må mølleejeren bilde møllestenene, dvs genskabe den ru overflade, når de er nedslidte. Men kvinderne kan selv justere den indbyrdes afstand imellem de to møllesten alt efter, om det er majs, byg eller hvede, de vil male i møllen den pågældende dag. Kornet bør drysse rytmisk ud af den store pæreformede tragt og ned i den øverst liggende møllestens centrale hul, en aktivitet kvinderne også kan regulere. Hele den sindrige mekanik styres overordnet af den vandmængde, som

gennem en lang, skråtstillet kanal, hugget ud af een lang træstamme, ledes ind til og forbi, det vandretliggende møllehjul. Møllehjulets rotation driver den øverste mobile møllesten, medens den nederste er fastliggende.

Enhver, der maler mel i en mølle, skal betale for brugen af møllen, hvilket sker i form af mel, hvis kvantum udregnes efter den mængde mel, der males. Der vil altid stå en beholder, som brugeren fylder med noget af det maledede mel, som dels går til "mølleguden" dels til mølleejeren.

I et stort fad af aluminium blander kvinden mel og vand, og når den rette konsistens er opnået, fylder hun hånden med dej, som fordeles på en konveks bageplade af jern, der hviler på et par ildbukke eller et treben i det åbne ildsted. Der tilsættes hverken gær eller salt til brøddejen. Med en palet løsner kvinden brødene, vender dem, bager dem på den anden side, og så er de klar. De flade runde brød kaldes chapatti. De ligner en slags pitabrød og er enten bagt af hvede-, byg- eller majsmel. Undertiden fyldes hvedebrødene med en mos af knuste valnødder og ghee (smør der er opvarmet og dernæst stivnet), og de lægges derefter til efterbagning i den varme aske. Dette utroligt velsmagende og nærende brød hedder *jau-o*.

Tema D: Indvielsesriter for børn

Kalasha-børn fungerer som små kopier af de voksne. Så snart det kan lade sig gøre, deltager drengene i mændenes og pigerne i kvindernes daglige arbejdsaktiviteter.

Der er en høj dødelighed blandt de yngste Kalasha-børn. En kendsgerning som er indbygget i de lokale begravelsesritualer. Dør et barn inden det er blevet "indviet til samfundet" begravnes det i hast den selvsamme dag. Indvielsen til samfundet betyder derimod, at barnet nu er en del af dette, og herefter vil en begravelse betyde indkaldelse af nære og fjerne slægtninge.

Piger og drenge indvies under forskellige ceremonier til det voksne samfund. Dragten samt vævede bånd, de såkaldte chumans, perler, blomster og frugter er de symbolske elementer, som indgår i indvielsesceremonien, og som skal bringe barnet frugtbarhed og lykke i den voksnealder.

Nogle af de mange perlekæder Kalasha-kvinden bærer om halsen, har hun modtaget som led i den indvielsesceremoni, hun gennemgik omkring 5-års alderen. Nogle er arv fra afdøde kvindelige slægtninge, andre gaver fra hendes mor. Men også kvindens tilbeder eller mand begaver hende med perler. "Kvindens perlepragt gør hende smuk, giver hende frugtbarhed og åndelig styrke og fylder mig med stolthed", fortæller en ægtemand.

Til hver enkelt perle, kvinden bærer, knyttes et ønske om frugtbarhed, så alle små børn bærer perler. Når de små piger indvies til samfundet, modtager de deres første perlekæder. På Ønskernes Dag i forbindelse med Chaumos, vintersolhvervsfesten, vil kvinderne forære de små piger nogle af deres egne talrige kæder, og i sang hylder alle kvindens frugtbarhed.

Gulparik tje-lik er navnet på en bestemt type børnejakke i traditionelt snit, vævet med smalle striber i uldens mange fine nuancer og gedehornsbroderier på ryggen. Jakkerne blev førhen brugt både af drenge og piger og specielt fremstillet til anvendelse, når mor og barn 3 måneder efter fødslen gennemgik den obligatoriske rituelle renselses-ceremoni i familietemplet. På Gulparik-dagen, "den dag man går op i dalen", vil faderen slagte et gedekid til guden Sajigors ære. Tidligere ville moderen bringe sit barn til Sajigor Ton, en lund i nærheden af Sajigor alteret, hvor barnets familie ville byde slægtninge på et måltid af valnødder og tørrede frugter. I dag finder denne ceremoni oftest sted i landsbyen i forældrenes hus. Ligesom ceremonien i dag finder sted i mere dagligdags omgivelser, således vil barnets dragt i dag heller ikke adskille sig fra dagligdagens påklædning.

Skolegang

I de tre Kalasha-dale var der i 1997 i alt 3 Kalasha-skoler. De to er placeret i Bomburate, den tredje i Birir. Derudover har mullah'erne, de islamiske præster, i forbindelse med de etablerede moskeer i dalene, oprettet muslimske skoler. Disse Koranskoler underviser dels på underskoleklasseniveau - ligesom de tre Kalasha-skoler - dels på et højere niveau.

Kalasha-forældre er generelt imod at sende deres børn, og især pigerne, til de muslimske skoler, da de med rette er bekymrede for, at de muslimske skolelærere skal omvende deres børn til Islam. Lokalt fortælles endog at en mullah honoreres med et særdeles stort pengebeløb for hver "omvendt" Kalasha-dreng, han kan præstere!

Det er klart at den lokale Kalasha-skole, hvis undervisningsmateriale alene er baseret på muslimske kilder, kun kan dække den allermest basale viden. Men det virkelig positive er jo netop, at det er indfødte Kalasha-skolelærere, der forestår dette forløb. Og skønt kravet er, at eleverne skal lære urdu, det mest talte sprog i Pakistan, og engelsk, så taler skolelæreren børnenes eget modersmål.

I modsætning til Kalasha-skolen giver den muslimske skole adgang til videre skolegang i Chitral, og gælder det siden universitetet, ligger dette i storbyen Peshawar på Indusletten syd for Lowaripasset.

Tema E: Dragt og personligt udstyr

Det gælder hos Kalasha-folket, som hos andre indfødte folk, at den personlige udsmykning af enhver art fortsat har en fundamental social og etnisk betydning. Udover trangen til skønhed knytter der sig også afgørende kommunikations- og prestigesignaler til udsmykningen.

Kvindens og pigens dragt

En Kalasha-kvinde identificerer sig med en bestemt klædedragt: en lang sort kjole, en piran, enten vævet af mørk uld, eller syet af sort bomuldsstof og udsmykket med broderier i halsudskæring, langs ærmeåbninger samt ved kjolens nederste kant. Hertil et hovedbånd, en shushut, samt et hovedtøj, den tunge kupas, tæt besat af kauriskaller, - en snegl, som fiskes i Det Indiske Ocean. Kvinden bærer altid sine perler og særligt overdådigt i forbindelse med en af de mange rituelle festligheder som Kalasha-året rummer.

Med en så pompøs dragt er det i langt højere grad Kalasha-kvinden end manden, der står som symbol på etnisk identitet og synliggørelse af den traditionelle Kalasha-kultur.

Mandens og drengens dragt

Det er Kalasha-manden, og ikke kvinden, der hyppigst er i kontakt med den ydre muslimske verden, og som påvirkning fra denne kontakt da også har overtaget den muslimske mandsdragt shalwar og kames, vide bukser og skjorte af bomuld eller kunststof, hvor begge dele oprindeligt var vævet af fåreuld, som det eksemplar der findes i samlingen.

Selv den karakteristiske hue, kashung, som stort set anvendes af alle mænd i Hindu Kush området, har Kalasha-manden også fælles med muslimerne. Ønsker Kalasha-manden at markere, at han er Kalasha, vil han tilføje en såkaldt tshish, som sættes foran i huen, og som er en kombination af flettede hvedestrå, vildfasanfjer samt nogle røde perler. Nok er denne tshish tilsyneladende en slags hattepynt, men samtidig er det denne lille ting, der adskiller Kalasha manden fra alle andre mænd, der også bærer Chitali huen. På denne måde signalerer manden, at han er Kalasha. Han bærer tshish'en i forbindelse med forskellige fester, eller når han er udenfor samfundet for at understrege sit etniske tilhørsforhold.

Litteraturliste

Historie

Edelberg, L. & Jones S., 1979: Nuristan. Graz.

Robertson, Georg Scott, 1896/1975: The Kafirs of the Hindu-Kush. London.

Religion

Højgaard, F., 1987: Islam and Pakistan. I: Contributions to Islamic Studies: Iran, Afghanistan and Pakistan. Århus.

Kalasha-folket

Fentz, M., 1995: Teksthæfte: Bjergfolk i Hindu Kush.

Fentz, M., 1995: Kalasha Kvindens Røde Perler. I: Jordens Folk.

Fentz, M., 1996: Natural Resources and Cosmology in Changing Kalasha Society. NIAS.

Loude, J.Y. & Lièvre, V., 1987: Kalash Solstice. Islamabad.

Siiger, Halfdan, 1951: Statuer af Træ hos Kalash-Kafirerne i Chitral. I: Nationalmuseets Arbejdsmark. P.29-38. Særtryk.

Siiger, Castenfeldt & Fentz, 1991: Small Functional Items and Regeneration of Society. Dough Figurines from the Kalash People of Chitral, Northern Pakistan. I: Folk, vol. 33, 1991.

Dragt

Sperber, B.G., 1990: Kalash Dresses, Body Decorations, Textile Techniques.

Politik

Danida 1990: Pakistan. En situations- og perspektivanalyse.